आदर्शप्रश्नपत्रम् (2023-24)

कक्षा - एकादशी **कोड न. - 526**

रोल नं० | | | | | |

संस्कृतम्

समयः - होरात्रयम्] [पूर्णाङ्काः - 80

- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ 8 तथा प्रश्न 14 हैं।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गये कोड नम्बर तथा सेट को छात्र उत्तर पुस्तिका के मुख्य पृष्ठ पर लिखें।
- कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमाङ्क अवश्य लिखें।
- उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/पन्नें न छोड़ें।
- उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।
- परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें। रोल नं० के अतिरिक्त प्रश्न-पत्र पर अन्य कुछ भी न लिखें और वैकल्पिक प्रश्नों के उत्तरों पर किसी प्रकार का निशान न लगाएँ।
- कृपया प्रश्नों के उत्तर देनें से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।**

- **सामान्यनिर्देशाः :–**

  (i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि ।
  (ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।
  (iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुस्पष्टः लेखः लेखनीयः।

- **अस्मिन् प्रश्नपत्रे पञ्च खण्डाः सन्ति :–**

खण्डः 'क'	अपठित-अवबोधनम्	- 10 अङ्काः
खण्डः 'ख'	रचनात्मक-कार्यम्	- 17 अङ्काः
खण्डः 'ग'	पठित-अवबोधनम्	- 31 अङ्काः
खण्डः 'घ'	अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	- 06 अङ्काः
खण्डः 'ङ'	पाठाधारिताः बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः	- 16 अङ्काः

Downloaded from cclchapter.com

खण्डः 'क'

अपठित-अवबोधनम्

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं संस्कृतेन लिखत - 10

जीवने अनुशासनस्य महत्त्वपूर्णं स्थानम् अस्ति। अनुशासनं विना जनः जीवने एकं पदम् अपि धर्तुं न सक्षमो वर्तते। गृहे समाजे ग्रामे नगरे देशे विदेशे च सर्वत्र अनुशासनेन सर्वाणि कार्याणि पूर्णानि भवन्ति। यथा कमलेन जलं शोभते तथैव अनुशासनेन मनुष्यस्य जीवनं शोभते। नियमपालनमेव अनुशासनम्। यत्र नास्ति अनुशासनं तत्र नास्ति उन्नतिः सुखं च। अतः जीवने उन्नतेः सुखस्य च प्रथमं सोपानम् अनुशासनम्। अनुशासनपालनाय दण्डम् आवश्यकं करणीयम्। दण्डः शास्ति प्रजाः सर्वाः इति कथितम् ।

(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×1=2

(क) जीवने कस्य महत्त्वपूर्णं स्थानम् अस्ति?
(ख) अनुशासनं विना जनः जीवने किं धर्तुं न सक्षमो वर्तते?
(ग) केन सर्वाणि कार्याणि पूर्णानि भवन्ति?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) 2×2=4

(क) यथा कमलेन जलं शोभते तथैव अनुशासनेन कस्य जीवनं शोभते?
(ख) अनुशासनपालनाय किम् आवश्यकं करणीयम्?
(ग) कस्मिन् उन्नतेः सुखस्य च प्रथमं सोपानम् अनुशासनम्?

(स) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत । 1

(द) यथानिर्देशम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

(i) "उन्नतिः" इत्यस्य शब्दस्य विलोमपदं किम् ?
(क) अवनतिः (ख) मूर्खः
(ग) प्रवीणः (घ) पण्डितः

(ii) "जीवने" इत्यस्मिन् शब्दे का विभक्तिः?
(क) चतुर्थी (ख) पञ्चमी
(ग) तृतीया (घ) सप्तमी

(iii) "प्रजाः सर्वाः" अत्र विशेषणपदं किम्?
(क) प्रजाः (ख) कर्मयोगी
(ग) जनः (घ) सर्वाः

(iv) "मनुष्यस्य" इत्यस्मिन् शब्दे का विभक्तिः?
(क) चतुर्थी (ख) पञ्चमी
(ग) सप्तमी (घ) षष्ठी

Downloaded from cclchapter.com

खण्डः 'ख'

रचनात्मक-कार्यम्

2. निज अध्ययनस्य प्रगतेः विषये अग्रजं प्रति लिखितं निम्नलिखितं पत्रं मञ्जूषायां प्रदत्तैः पदैः पूरयत - 5

परीक्षाभवनम्

दिनाङ्कः 23-03-2023

पूजनीय (i) .... !

सादर नमस्कार।

विनम्रनिवेदनम् अस्ति यत् सम्प्रति मम अध्ययनं नियमितम् अस्ति। अहं प्रातः (ii) .... उत्थाय सप्तवादनं यावद् अध्ययनं करोमि। गतमासिक-परीक्षायां गणितविषये शतप्रतिशतम् अङ्कान् गृहीत्वा अहं निज कक्षायां (iii) .... प्राप्तवान्। संस्कृते मया 98% (iv) .... प्राप्ताः। वार्षिकपरीक्षायां भवत्कृपया इतोऽपि (v) .... सफलतां प्राप्स्यामि।

पितृभ्यां मम प्रणामाः।

भवदीयः अनुजः

रामः

मञ्जूषा

अधिकां, अङ्काः, पञ्चवादने, प्रथमस्थानं, अग्रज

(छन्द-अलङ्कार-परिचयः)

3. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 2×3=6

(क) अनुष्टुप्-छन्दसि कति वर्णाः सन्ति?
(ख) उपेन्द्रवज्राछन्दसः उदाहरणं किम्?
(ग) इन्द्रवज्राछन्दसः उदाहरणं किम्?
(घ) छन्दसि कति गणाः सन्ति?

4. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 2×3=6

(क) अनुप्रासस्य अलङ्कारस्य उदाहरणं किम्?
(ख) यमकस्य अलङ्कारस्य लक्षणं किम् ?
(ग) उपमायाः अलङ्कारस्य लक्षणं किम् ?
(घ) .... वैषम्येऽपि स्वरस्य यत्। (लक्षणस्य रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत)

खण्डः 'ग'

पठित-अवबोधनम्

Downloaded from cclchapter.com

5. अधोलिखितपद्यांशस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत - 4×1=4

समानी वः आकूतिः समाना हृदयानि वः।
समानास्तु वो मनो यथा वः सुसहासति।।

अथवा

यदि तव वसनं धूसरितं स्यात्
यदि च सहस्रच्छिद्रं स्यात्।
का वा क्षतिरिह तेन भवेत्ते
तत्त्वमिदं चिन्तय चित्ते।।

6. अधोलिखितगद्यांशस्य हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत - 4×1=4

अथ कदाचित् सत्त्वानां भाग्यवैकल्यात् प्रमादाच्च सम्यग् देवो न ववर्ष। वृष्टेः अभावे तत् सरः कदम्बकुसुमगौरेण नवसलिलेन यथापूर्वं न परिपूर्णं जातम्। क्रमेण च उपगते निदाघकाले दिनकरकिरणैः अभितप्तया धरण्या, ज्वालानुगतेनेव मारुतेन पिपासावशादिव प्रत्यहम् आपीयमानं तत् सरः लघुपल्वलमिवाभवत्।

अथवा

एतेन प्रातिवेशिकगृहपतिदारकस्य सुवर्णशकटिकया क्रीडितम्। तेन च सा नीता। ततः पुनस्तां मार्गयतो मयेयं मृत्तिकाशकटिका कृत्वा दत्ता। ततो भणति रदनिके! किं मम एतया मृत्तिकाशकटिकया? तामेव सुवर्णशकटिकां देहि इति।

7. अधोलिखितासु सूक्तिषु मात्रद्वयोः सूक्त्योः भावार्थं हिन्दीभाषया लिखत - 2½×2=5

(क) तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु।

(ख) परोपकाराय सतां विभूतयः।

(ग) मानो हि महतां धनम्।

(घ) जीवेम शरदः शतम्।

अथवा

अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः उचितपदानि चित्वा पूरयत - 5×1=5

उत्तिष्ठ हे कापुरुष मा शेष्वैवं पराजितः।
अमित्रान्नन्दयन्सर्वा निर्मानो बन्धुशोकदः।।

अन्वयः :-

हे 1)................. ! सर्वान् 2) .... नन्दयन् 3) .... बन्धुशोकदः एवं 4) .... मा शेष्व 5) .... ।

Downloaded from cclchapter.com

मञ्जूषा

पराजितः, निर्मानः, कापुरुष, अमित्रान्, उत्तिष्ठ

8. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि श्लोकात् चित्वा संस्कृतभाषया पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

यः आत्मनः प्रियसुखे हित्वा मृगयते श्रियम्।
अमात्यानामथो हर्षमादधात्यचिरेण सः।।

प्रश्नाः -

(क) आत्मनः किं हित्वा मृगयते?
(ख) सः अचिरेण केषां हर्षम् आदधाति?
(ग) कः किम् आदधाति?
(घ) "आदधाति" अत्र कः लकारः?

9. अधोलिखितं गद्याशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि गद्यांशात् चित्वा संस्कृतभाषया पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्) 3×1=3

उष्णं हि भुज्यमानं स्वदते, भुक्तं च अग्निम् औदार्यम् उदीरयति, क्षिप्रं जरां गच्छति, वातम् अनुलोमयति, श्लेष्माणं च परिह्रासयति, तस्मादुष्णमश्नीयात्।

प्रश्नाः -

(क) उष्णं भोजनं किम् उदीरयति ?
(ख) कीदृशं भोजनं वातम् अनुलोमयति?
(ग) कस्मात् उष्णम् भोजनम् अश्नीयात्?
(घ) अनुलोमयति अत्र कः उपसर्गः?

10. कोष्ठकात् उपयुक्तशब्दं चित्वा रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं चत्वारः प्रश्नाः) 4×1=4

(क) ज्योतिषां ज्योतिः मनः कथ्यते। (केषां / कासां)

(ख) शक्रः देवानां राजा आसीत्। (कः / के)

(ग) संजयः सिन्धुराजेन निर्जितः आसीत्। (केन / केभ्यः)

(घ) रोहसेनः सुवर्णशकटिकया क्रीडितम् इच्छति। (काया / कया)

(ङ) आकाशे अकालाः अपि मेघाः प्रादुरभवन्। (के / कैः)

(संस्कृत-साहित्य-परिचयः)

11. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया एकपदेन लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4×1=4

(क) वेदाः कति सन्ति?
(ख) जातकमालायाः रचयिता कः?

Downloaded from cclchapter.com

(ग) महाभारतस्य रचयिता कः?
(घ) श्रीमद्भगवद्गीतायां कति श्लोकाः सन्ति?
(ङ) रामायणे कति काण्डानि सन्ति?

12. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया एकपदेन लिखत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 4×1=4

(क) श्रीमद्भगवद्गीतायां कति अध्यायाः सन्ति?
(ख) "सुवर्णशकटिका" इति पाठः कस्मात् ग्रन्थाद् उद्धृतः?
(ग) आदिकविना वाल्मीकिना कः ग्रन्थः रचितः?
(घ) शूद्रकस्य रचनायाः नाम किम्?
(ङ) चरकस्य रचनायाः नाम किम्?

खण्डः – 'घ'

अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

13. (क) यण्-सन्धेः अथवा स्वरसन्धेः परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1×2=2

(ख) अव्ययीभावसमासस्य अथवा बहुव्रीहिसमासस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1×2=2

(घ) करणकारकस्य अथवा अधिकरणकारकस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लिखत। 1×2=2

खण्डः – 'ङ'

पाठाधारिताः बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः

14. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्तवैकल्पिकचतुर्भ्यः उत्तरेभ्यः एकं शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत - 16×1=16

1) "कदापि" इत्यस्य पदस्य सन्धिविच्छेदोऽस्ति -

(क) क + अपि (ख) कदा + अपि
(ग) कदाः + अपि (घ) कद + अपि

2) "प्रति+अहम्" इत्यत्र कः सन्धिः?

(क) यण्-सन्धिः (ख) अयादिसन्धिः
(ग) गुणसन्धिः (घ) दीर्घसन्धिः

Downloaded from cclchapter.com

3) "चन्द्रोऽपि" इत्यत्र कः सन्धिविच्छेदोऽस्ति?

(क) चन्द्रो + अपि (ख) चन्द्रो + ऽपि

(ग) चन्द्रः + अपि (घ) चन्द्रः + ऽपि

4) "सुवर्णव्यवहारः" इत्यत्र कः समासः?

(क)अव्ययीभावसमासः (ख) तत्पुरुषसमासः

(ग) कर्मधारयसमासः (घ) द्वन्द्वसमासः

5) "भारतमाता" इत्यत्र समासविग्रहोऽस्ति -

(क) भारतं च माता च (ख) भारतानां माता

(ग) भारतनां च माताः (घ) भारताः माताः

6) "जननी" इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं किम्?

(क) पुत्री (ख) पुत्रः

(ग) दारकः (घ) माता

7) " प्रत्यहम्" इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं किम्?

(क) प्रतिदिनम् (ख) प्रतिरात्रम्

(ग) प्रतिहोरा (घ) प्रतिहरम्

8) "अमङ्गल्याः" इत्यस्य पदस्य विलोमपदं किम्?

(क) अकल्याणाः (ख) अनमङ्गल्याः

(ग) कल्याणाः (घ) बेमङ्गल्याः

9) "प्रविष्टा" इत्यस्य पदस्य विलोमपदं किम्?

(क) कृत्वा (ख) नत्वा

(ग) निष्क्रान्ता (घ) हत्वा

10) "पठितम्" इत्यस्मिन् पदे कः प्रत्ययः?

(क) तुमुन् (ख) क्त

(ग) शतृ (घ)क्त्वा

Downloaded from cclchapter.com

11) "खादित्वा" इत्यस्मिन् पदे कः प्रत्ययः?

(क) क्त्वा (ख) शतृ

(ग) ल्यप् (ग) तुमुन्

12) "विना" इत्यस्मिन् उपपदयोगे का विभक्तिः भवति?

(क) चतुर्थी (ख)षष्ठी

(ग) सप्तमी (घ)तृतीया

13) "प्रति" इत्यस्मिन् उपपदयोगे का विभक्तिः भवति?

(क) तृतीया (ख) षष्ठी

(ग) द्वितीया (घ) पंचमी

14) "सर्वान् तनयान्" अत्र विशेष्यपदं किम्?

(क) नृपान् (ख) बालकान्

(ग) रजकान् (घ) तनयान्

15) "सर्वे बालकाः" अत्र विशेष्यपदं किम्?

(क) सर्वे (ख) बालकाः

(ग) मूर्खः (घ) प्रकाशः

16) "सनातनानि कुलानि" अत्र विशेषणपदं किम् ?

(क) पत्रम् (ख) कुलानि

(ग) सनातनानि (घ) समतिक्रामत्सु

Downloaded from cclchapter.com